

Роль іноземних інвестицій у підвищенні національної конкурентоспроможності

Досліджено залежність між залученням іноземних інвестицій, формуванням конкурентоспроможної економіки України за обмеженості власних ресурсів та посиленням інноваційної активності у ході проведення економічних реформ. Наголошено, що їх поєднання уможливорює створення нових конкурентних умов діяльності суб'єктів господарювання як у внутрішньому, так і в зовнішньому ринковому середовищі. На основі аналізу складових індексу глобальної конкурентоспроможності окреслено фактори, сприятливі для підвищення конкурентоспроможності країни. Показано роль організаційно-економічного механізму залучення іноземних інвестицій.

Ключові слова: національна конкурентоспроможність, іноземні інвестиції, національний режим інвестування, конкуренція, привабливий інвестиційний клімат, міжнародний ринок, модель національної конкурентоспроможності.

Постановка проблеми. Активізація ринкових перетворень в Україні вимагає вирішення проблеми підвищення ефективності інвестиційної діяльності як ключового завдання економічного розвитку країни. Обмеженість власних капітальних ресурсів стимулює країну до залучення іноземного фінансування, у тому числі прямих іноземних інвестицій (ПІІ), без яких неможливо завершити структурну перебудову економіки, здійснивши не тільки інноваційно-технічну і технологічну модернізацію виробництва, а й трансформувати соціальну інфраструктуру країни. Нагальність вирішення цих завдань посилюється через визначення стратегічного курсу України на євроінтеграцію, асоційоване членство в ЄС та створення зони вільної торгівлі. Йдеться про наближення до європейських стандартів у всіх сферах суспільного життя та членство України в ЄС як країни з конкурентоспроможною економікою, адекватною вимогам щодо рівноправного співробітництва з Європейським Союзом [1, с. 4].

Характерними тенденціями сучасної світової економіки є посилення інноваційної складової, поглиблення структурних зрушень у ресурсній базі під впливом глобалізації, поява нових великих бізнес-лідерів. За цих обставин Україні важко витримати жорстку конкуренцію на ринку капіталів, завоювати й утримати ринок без підвищення ефективності та конкурентоспроможності окремих підприємств і бізнесу загалом. Ось те коло питань на шляху економічних перетворень, вирішити які неможливо без залучення масштабних ПІІ та підвищення конкурентних переваг підприємств на основі зростання їх інноваційності.

Метою дослідження є аналіз стану та умов надходження ПІІ, виявлення перспектив їх залучення в Україну як фактора технологічних та економічних перетворень і посилення на цій основі національної конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у розроблення загальнотеоретичних і практичних питань розвитку та регулювання іноземних інвестицій у контексті підвищення міжнародної конкурентоспроможності підприємств та країни загалом належить таким відомим зарубіжним економістам як Е. Берлоу, О. Вільянсон, Дж. Гофман, Дж. Даннінг, М. Кесон, Р. Коуз, М. Портер, А. Ругман, П. Фішер, Г. Хаймет, І. Шарп та ін. Глобальні дослідження різних аспектів іноземного інвестування, зокрема його стимулювання, створення сприятливого правового поля, захисту інвестицій провели такі провідні українські вчені як О. Барановський, В. Геєць, Б. Данилишин, Д. Лук'яненко, А. Пересада, О. Рогач, А. Філіненко, М. Чумаченко та ін. Безпосередньо проблемам якості, конкурентоспроможності підприємств, конкурентних

переваг присвячені розробки Л. Антонюк, Я. Базилюк, В. Новицького, Ю. Полунесва, С. Радзівської, А. Ткаченко, Л. Федулової.

Основні результати дослідження. Названі обставини висувають перед Україною першочергове завдання підвищення конкурентоспроможності економіки шляхом формування ефективного механізму залучення іноземних інвестицій [2]. З огляду на ці завдання необхідно створити такі умови для іноземного інвестування, які б, гарантуючи засади економічної безпеки країни, одночасно сприяли максимальному зближенню пріоритетів держави з інтересами іноземних інвесторів в Україні.

Не вдаючись у широку дискусію щодо розуміння та визначення понять “інвестиції”, “прямі іноземні інвестиції”, будемо слідувати прагматичному підходу положень Господарського кодексу України та Закону України “Про інвестиційну діяльність”, які визначають основи господарської діяльності в Україні. Положення цих документів, які стосуються інвестиційної діяльності, відповідають міжнародним вимогам щодо інвестиційної діяльності як процесу вкладення ресурсів (благ, майнових та інтелектуальних цінностей) з метою отримання прибутку (доходу, дивідендів, соціального ефекту) у майбутньому [8]. А сам інвестор – це суб’єкт інвестиційної діяльності, який наділяється певними обов’язками і правами, приймає рішення та вкладає власні, позичені й залучені кошти в об’єкти інвестування.

Ключова роль в активізації інвестиційного процесу в країні належить державному регулюванню інвестиційної сфери з використанням конкретних інструментів, які мають відображати зміни в екологічних і виробничо-технологічних процесах для нарощування національної конкурентоспроможності. Тому національний режим інвестування повинен бути сприятливим і чутко реагувати на зміни в технологіях, виробництві продукції, на нові вимоги щодо її якості [3, с. 317].

Іншими словами, регулювання державою інвестиційного процесу на різних його стадіях та в різних сегментах має бути стратегічно зорієнтованим на підвищення конкурентоспроможності країни [12]. Тому, формуючи єдину ефективну правову та нормативну базу для діяльності інвесторів, держава не тільки визначає їх поведінку на ринку, а й стимулює напрями (сфери) вкладення капіталів. Наприклад, Китай у попередні роки активно використовував технологічні, експортні та інші вільні економічні зони, стимулюючи іноземних інвесторів до вкладення капіталів у виробництво сучасної машинно-технічної продукції (у тому числі оборонного призначення). У цей самий період в Україні не було помітного притоку масштабних інвестицій у зазначену сферу, що залишалася на другому плані (тобто інвестиції спрямовувались у сфери пришвидшеного обігу коштів). Так, ПІІ в машинобудування України у 2013 році склали 1102,4 млн дол. (або 1,9% від загального обсягу ПІІ); у виробництво хімічної промисловості – 1060,5 млн дол. (1,8%), в інформацію та телекомунікації – 2093,6 млн дол. (3,6%). Це ніяк не може вплинути на якісні зміни виробничо-технологічної бази промислового сектору [4, с. 248–249]. На жаль, така ситуація і наразі залишається без позитивних змін. А саме, інвестиції у виробництво, які сприяють зростанню масштабів інноваційної діяльності у промисловому секторі та виступають локомотивом перетворень у процесі економічних реформ, в Україні практично відсутні. Водночас практика східноазійських країн-новоіндустріалів, які швидко вийшли на світові ринки з високою конкурентоспроможною продукцією (Тайвань, Республіка Корея, Сінгапур та ін.) показала, що саме ПІІ є ключовим фактором необхідних структурних зрушень.

В умовах диспропорційного розвитку країн, регіонів та галузей через різномірне ресурсне забезпечення, різну динаміку і можливості нагромадження власного капіталу формування та реалізація ефективних конкурентних стратегій є основним фактором соціального й економічного розвитку. Саме конкурентоспроможність стає визначальним критерієм ефективності економіки країни, її галузей, підприємств і регіонів на глобальних ринках, визначальним регулятором яких є міжнародна конкуренція [5, с. 8–9]. Рівень конкурентоспроможності є певним індикатором для залучення ПІІ, що особливо важливо в умовах обмежених власних ресурсів. Іноземні інвестиції в економіку як додаткові фінансові ресурси, що необхідні для її структурної перебудови, створення нових робочих місць, застосування нових технологій та передового досвіду управління, стануть поштовхом для розвитку вітчизняного виробництва і

просування товарів на міжнародні ринки. Основними умовами здійснення ПП слід вважати такі:

– конкурентні переваги для інвестора від створення власного виробництва за кордоном повинні перевищувати витрати на його розширення у своїй країні, тобто бути більш вигідними;

– країна, в якій буде здійснена інвестиція, має бути привабливою за географічними й інвестиційними характеристиками та ринковим середовищем.

Конкурентоспроможність країни є багатоаспектним поняттям, що відображається в різних його визначеннях. Перш за все, вона є концентрованим вираженням економічних, організаційно-управлінських, маркетингових та інших можливостей, які реалізуються в товарах і послугах, дозволяючи останнім успішно протистояти зарубіжним конкурентним товарам як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Що стосується стратегічної оцінки іноземного інвестування, то слід підкреслити, що предметом конкуренції є не безпосередньо продукт, а здатність виробництва певної економіки відтворюватись у нових якісних параметрах. Це найкраще відповідає сутності конкурентоспроможності на національному рівні. Тому конкурентоспроможність у реалізації конкретних видів продукції на окремому сегменті ринку не може розглядатись як ознака конкурентоспроможності економіки загалом. І, відповідно, втрати окремих ринків не слід сприймати як втрату рівня національної конкурентоспроможності країни. У такий спосіб проявляється залежність між конкурентоспроможністю і можливостями країни, з одного боку, й інтересами іноземного інвестування та його результатами, з іншого.

У цьому контексті Дж. Сакс розглядає конкурентоспроможність на національному рівні вже не безпосередньо як товар, а як умови суспільного виробництва та інструмент сталого економічного розвитку країни [6, с. 84]. Тобто конкурентоспроможність спочатку має внутрішні витоки, коли вона народжується і розвивається у внутрішньому ринковому середовищі в процесі конкурентного змагання між господарськими суб'єктами, а потім забезпечується загальним високим рівнем виробничо-технологічного потенціалу, організаційно-економічного та правового середовища в країні, що створює нації необхідні можливості для конкуренції у зовнішньоекономічній сфері та проявляється у процесі міжнародних економічних зв'язків. За такого підходу конкурентоспроможність виражає як національні економічні інтереси, так і інтереси окремих фірм, які беруть участь у міжнародних економічних відносинах.

Оскільки конкурентоспроможність реалізується через абсолютні та порівняльні переваги, то слід звернути увагу на співвідношення між доступом до тих чи інших видів ресурсів (природних, людських, фінансових тощо) та конкурентними перевагами володіння високими технологіями, інноваційно-експортного потенціалу, висококваліфікованої робочої сили, інформаційних комунікацій та ін. Саме ця складова конкурентних переваг в Україні є досить проблемною, оскільки основна маса вітчизняної продукції виготовляється на основі третього технологічного способу виробництва і, за оцінками експертів Європейського банку реконструкції та розвитку, лише трохи більше 1% її відповідає рівню світових вимог. Зміни у світовій структурі конкурентних переваг за умов глобалізації показують, що використання наявного потенціалу останніх залежить не лише від зусиль фірм, тиску конкурентного середовища, вимог ринку. Визначальними в цьому контексті стають засоби державного регулювання, які спроможні посилити, стимулювати або послабити, а то й зовсім елімінувати мотивацію виробника до ефективних дій щодо реалізації тих чи інших конкурентних переваг. Серйозною перешкодою на цьому шляху є корупційність, існування тіньової економіки. Дешеві (через захоплення) суспільні ресурси, низька контрольованість державою зарплати, уникнення сплати податків бізнесом не сприяють підвищенню конкурентоспроможності, посиленню конкурентних переваг на рівні фірми-виробника. За таких умов держава через свою економічну політику не виконує ключову роль у формуванні конкурентоспроможності національної економіки. Це свідчить, що при розробленні зовнішньоекономічної політики держава не приділяє увагу конкуренції як стратегічному фактору [7].

Вищесказане підводить до однозначного висновку: для України в процесі проведення реформ єдиною моделлю (парадигмою) національної конкурентоспромож-

ності може бути лише інноваційна модель. Її сутність полягає у здатності створювати внутрішні та зовнішні умови, які дають можливості підприємствам виробляти товари та послуги, що витримують постійний динамічний тиск випробувань на міжнародних ринках, а населенню – стабільно підвищувати доходи та якість життя. Правляча еліта (Уряд, Верховна Рада) мусить зрозуміти, що підвищення конкурентоспроможності країн повинно стати загальнонаціональним “інвестиційним проектом”, де результат досягається шляхом цілеспрямованих, довгострокових, ретельно змодельованих інвестицій в основні фактори сталого економічного зростання. Інтегрованим наслідком при цьому є динамічне зростання продуктивності праці, інноваційності та економічності виробничих процесів, нарощування додаткової вартості в наукоємних секторах економіки. Саме у цьому проявляється більш ефективне використання економікою факторів виробництва, природних та людських ресурсів, капіталу й технологій для виробництва сучасних якісних товарів і послуг.

Головний результат інвестиційного проекту підвищення конкурентоспроможності країни – це зростання продуктивності праці як основи сталого зростання наявних доходів та якості життя населення. Продуктивність праці визначає також середній рівень дохідності інвестицій у країні, а за перевищення відповідних показників інших країн стає найпривабливішою умовою для залучення ПІ, що є надзвичайно важливим ресурсом реалізації національного проекту підвищення конкурентоспроможності за провідної ролі державного бюджету та прибутків корпоративного сектору. Наголосимо також, що ефективне вирішення цього питання можливе лише за умов посилення внутрішньої та зовнішньої стабільності, без чого неможливі довіра до державних і, насамперед, фінансових інструментів, стабільність валюти, а відтак посилення привабливості країни для інвесторів.

Найбільшою мірою загальний рівень привабливості країни відображає Індекс глобальної конкурентоспроможності (ІГК), запроваджений Всесвітнім економічним форумом у 2004 р. За цим індикатором у рейтингу національної конкурентоспроможності країн у 2013–2014 рр. Україна посідала 84 місце [8]. ІГК охоплює низку важливих складових конкурентоспроможності, зокрема якість інституційного середовища і рівень розвитку інфраструктури (особливо рівень соціального забезпечення та розвиненість телекомунікаційних мереж), макроекономічну стабільність, ефективність ринку праці. Сюди включаються розвиток бізнесу (розуміння його суб’єктами новизни технологічних та ринкових змін), застосування сучасних стратегій розвитку окремих фірм та використання бізнес-процесів у галузях економіки країни.

Вищезгадані визначальні складові ІГК (загалом він містить 12 складових) одночасно є і певними маяками, що вказують, куди спрямовувати інвестиції та які конкретно сфери вимагають поліпшення в певній країні. Чим вище рівень ІГК країни, тим надійніше забезпечуються висока продуктивність бізнесу і, як наслідок, високі темпи економічного зростання та добробуту населення. Як відомо, конкурентоспроможність країни має нестабільний характер, особливо в умовах глобалізації. За Гераклітом, ніщо не вічно, окрім перемін, вони є єдиним постійним фактором [9, с. 12]. Ключовим джерелом оновлення є людські ресурси. Корінь проблеми в Україні, на нашу думку, – у відриві функції управління від суб’єкта власності, розпорядження від володіння. А далі – лише один крок від розпорядження до використання у своїх інтересах, коли корупційна держава усувається від контролю, а система обюрократується.

Тому конкурентоспроможність може бути як висхідною, так і спадною, і останнє має місце за відсутності інтересу і волі влади (держави) до змін та оновлення технологічних процесів, якісних змін у стані інфраструктури, впровадження інновацій та кардинального вдосконалення управлінської сфери – епіцентру бюрократизму, корупції і фаворитизму. До цього слід додати, що судова влада також є об’єктом негативного впливу виконавчої гілки влади. Без подолання кримінального тиску влади і корупції, яка пронизує всі сфери економічної діяльності, зокрема інвестиційне середовище країни, неможливий інтенсивний приплив іноземних інвестицій.

Висновки. Отже, між підвищенням конкурентоспроможності країни та залученням і використанням іноземних інвестицій існує безпосередня залежність. ПІ є одним із визначальних факторів досягнення реальних структурних зрушень в економіці, технологічного переозброєння, підвищення якісних результатів виробничої діяльності,

а відтак підвищення конкурентоспроможності країни. Важливо результативно застосувати всі конкретні можливості залучення й ефективного використання іноземних інвестицій в економіці України як основу, що забезпечуватиме прорив країни на міжнародні ринки, підвищення її позиції у рейтингу конкурентоспроможності.

Наразі нова влада незаперечно звертає увагу на удосконалення умов оподаткування, серед яких відсутні податкові стимули та диференціація податкових рівнів для резидентів і нерезидентів. Іноземних інвесторів найбільше хвилює питання уникнення подвійного оподаткування. Існуюча податкова система має бути скоригована в таких напрямках: консенсус відносин між державою і платниками податків; забезпечення стабільної податкової системи впродовж фінансового року, її прозорості й доступності; посилення відповідальності за ігнорування податкового законодавства. Необхідним є скорочення кількості податків (зараз їх задекларовано 9) і суттєве спрощення процедури їх збирання, а також загальне зниження податкового тягаря і захист виробників, сприяння своєчасному поверненню податку на додану вартість підприємствам. Слід активніше вдосконалювати механізм стимулювання капіталовкладень, інвестиційної та інноваційної діяльності, реформувати амортизаційну політику, підвищити роль майнового і земельного оподаткування, ресурсних платежів, рухатися до системи справедливого розподілу доходів та скорочення необґрунтованих пільг.

Інвестори вимагають також державного захисту своїх прав та інтересів у судах, підвищення ефективності судової системи, створення системи контролю за ухваленням судами відверто неправових, рейдерських рішень. Варто уваги і вирішення питання щодо прозорості процедури одержання ліцензій та дозволів, а також прискорення процесу їх видачі.

Наразі уряд отримав більш широкі можливості для зосередження на складових, які характеризують відповідні напрями інвестиційної конкурентоспроможності економіки, а конкретно – її ресурсну інфраструктуру, фіскальну та регуляторну складові. Верховна Рада більшою мірою повертається до створення нормативно-правових та соціальних умов прискореного реформування економіки. Владним інститутам залишається тільки проявити політичну волю, активізувати діяльність у країні для поєднання інтересів держави, бізнесу, національних та іноземних інвесторів щодо підвищення конкурентоспроможності економіки України.

Список використаних джерел

1. Антонюк Л. Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія і механізм реалізації / Л. Л. Антонюк. – К. : КНЕУ, 2004. – 275 с.
2. Мазилікіна Е. И. Управление конкурентоспособностью / Е. И. Мазилікіна. – М. : ЮМЕГА-Л, 2009. – 328 с.
3. Сиволап Л. А. Державна інвестиційна політика України в умовах післякризової адаптації національної економіки / Л. А. Сиволап // Проблеми и перспективи развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках ЧЭС и ГУАМ : сб. науч. трудов. – 2010. – Т. 1. – С. 316–318.
4. Статистичний щорічник України за 2013 рік / За ред. О. Г. Осауленка ; Держстат України. – К. : ТОВ “Вид-во Консультант”, 2014. – 532 с.
5. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємств : [навч. посіб.] / За ред. І. Ю. Сіваченко та ін. – К. : Центр учбов. літератури, 2010. – 312 с.
6. Мельникова В. І. Підвищення конкурентоспроможності як основа виходу України з економічної кризи / В. І. Мельникова, О. П. Мельникова // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. – 2008. – № 2 (5). – С. 80–89.
7. Портер М. Е. Стратегія конкуренції / М. Е. Портер ; пер. з англ. – К. : Основи, 1998. – 495 с.
8. The Global Competitiveness Report 2013–2014 [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.weforum.org/issues/competitiveness-o/gci-2012-data-platform>
9. Уотермен Р. Фактор оновлення / Р. Уотермен ; [пер. с англ.] ; общ. ред. В. Т. Рысина. – М. : Прогресс, 1988. – 368 с.

Н. А. ДУДЧЕНКО,
доктор економічних наук,
професор кафедри фінансів,
Національна академія статистики, учета і аудита

Роль иностранных инвестиций в повышении национальной конкурентоспособности

Исследована зависимость между привлечением иностранных инвестиций, формированием конкурентоспособной экономики Украины в условиях ограничения собственных ресурсов и усилением инновационной деятельности при проведении реформ. Сделан акцент на том, что только при их объединении могут быть созданы новые конкурентные условия деятельности субъектов хозяйствования как во внутренней, так и во внешней среде. На основе анализа составляющих индекса глобальной конкурентоспособности обозначены факторы, способствующие повышению конкурентоспособности страны. Показана роль организационно-экономического механизма привлечения иностранных инвестиций.

Ключевые слова: национальная конкурентоспособность, иностранные инвестиции, национальный режим инвестирования, конкуренция, привлекательный инвестиционный климат, международный рынок, модель национальной конкурентоспособности.

M. A. DUDCHENKO,
Doctor of Science in Economics,
Professor of Finance Department,
National Academy of Statistics, Accounting and Audit

Foreign Investment: A Factor for Enhancing Domestic Competitiveness

The link between attracting foreign investment, building up the competitive capacities of the Ukrainian economy in the conditions of limited domestic resources and intensifying the innovation activity in course of reforms is analyzed. It is emphasized that their mix, once occurs, lay the solid ground for competition-driven operation of national business entities in the domestic and external environment. An analysis of Global Competitiveness Index components is made to show that the competitiveness at country level cannot be enhanced unless all the competitiveness factors are present, first and foremost the factors increasing the effectiveness of institutional environment (elimination of corruption or bureaucracy, protection of property rights), political stability and improvement of tax regulation, modernization of technological base in industry and effective labor market, which will ensure trust from businesses and investors. It is emphasized that the effective institutional and economic mechanism for attracting foreign capital, designed to cohere the priorities of the state with the priorities of businesses and investors, is central for accumulating the financial resources capable to enhance the global competitiveness of the country and its business sector.

Keywords: national competitiveness, foreign investment, national investment regime, competition, attractive investment climate, international market, model of national competitiveness.

